

ההיבט הרוסי

אוגוסט-ספטמבר 2020

במסגרת תוכנית רוסיה המיוחדת במכון למחקרי ביטחון לאומי יופץ מעתה הפרסום הדו-חודשי "ההיבט הרוסי", שיוקדש לעיקר ההתפתחויות ברוסיה ובמרחב הפוסט-סובייטי ולמדיניותה כלפי הזירה הבינלאומית, לרבות המזרח התיכון וישראל.

בהכנת הפרסום השתתפו: צבי מגן, ד"ר סופי קוצר, ד"ר נתי קונטורוביץ', דניאל ראקוב ודניאלה צירולניק. בפרסום נכלל גם מאמר מאת ד"ר אבינעם עידן.

עיקרי הדברים

התקופה הנסקרת התאפיינה בסדרת משברים ניכרים בזירה הפנימית, הן בעקבות השלכות מגפת הקורונה והן על רקע ההצבעה לשינוי החוקה ברוסיה והמהומות באזרייה הפריפריאליים. במרחב הפוסט-סובייטי מתחוללת סדרת משברים משמעותיים, בכלל זה מהומות קשות בבלרוס, במחאה על תוצאות הבחירות ונגד שלטונו של לוקאשנקו. משבר חמור פרץ גם באזור הקווקז, בעקבות התפרצות עימות צבאי בין ארמניה לאזרבייג'ן, שבכוחו להשפיע על יחסי רוסיה וטורקיה, המעורבת במשבר. גם הנושא האוקראיני ממשיך להשפיע על היציבות האזורית. כל אלה יוצרים מציאות מורכבת עבור רוסיה, הנתונה עתה במעגל של חוסר יציבות - הן פנימית והן בכל היקף גבולותיה.

בזירה הבינלאומית מעמיק המשבר ביחסי המעצמות, לרבות בעקבות פרשת אלכסיי נבלני והגברת המאבק התודעתי הגובר לקראת הבחירות בארצות הברית. בענייני המזרח התיכון, רוסיה נאבקה כדי לבודד את ארצות הברית במועצת הביטחון של האו"ם בנושא הארכת אמברגו הנשק על איראן והטלה מחדש של הסנקציות, אך לא ברור אם היא תמהר למכור לטהראן נשק. הגברת הפעלתנות הרוסית סביב ההסדרה הפוליטית בסוריה נועדה להכשיר את הקרקע ל"הסדרי הרגע האחרון" עם טראמפ, או למהלכים צבאיים לשינוי המציאות בשטח, בתרחיש של חילופי ממשל בווינגטון.

רוסיה – הזירה הפנימית

במהלך התקופה הנסקרת ניתן להצביע על שתי המגמות העיקריות שאפיינו את המצב הפנימי ברוסיה: האחת - ההצבעה על השינויים בחוקה והתמורות בשדה הפוליטי הפנימי; השנייה - המחאות החברתיות והמשך ירידת התמיכה של הציבור בעילית השלטת. יצוין כי המגמות הללו מתקיימות בצל משבר הקורונה המתמשך, הנותן את אותותיו הן בתחום הפוליטי והן בתחום החברתי.

ההתמודדות עם התפשטות נגיף הקורונה

רוסיה נחשבת לאחת המדינות שנפגעו בצורה הקשה ביותר מהנגיף. הביקורת הגלויה של צוותי הרפואה על התנהלות הרשויות חשפה את חוסר היכולת להתמודד עם המפגע. למרות זאת, הרשויות דיווחו על ההצלחה במאבק ועל ירידה איטית אך עקבית במספר הנדבקים והנפטרים. חוסר ההתאמה בין העובדות לבין עמדת השלטונות פוגם עוד יותר ברמת האמון שהציבור נותן ברשויות. על פי הסקר שביצעו מכוני הסקרים LEVADA ו-FOM, למעלה ממחצית הרופאים אינם סומכים על הנתונים המתפרסמים מטעם השלטונות וסבורים כי סטטיסטיקת הקורונה חמורה בהרבה. עמדה זו נתמכת בסקרים הסרולוגיים שבוצעו במקומות שונים. כך למשל, במוסקבה שיעור בעלי הנוגדנים (קרי, כאלה שחלו והבריאו) עומד על כרבע מהנבדקים. מלבד ההיבט הרפואי פגעה הקורונה בצורה קשה בכלכלת המדינה ובמישור החברתי. זאת, ככל הנראה, הסיבה המרכזית להחלטת הרשויות להסיר באופן מזורז את המגבלות שהוטלו מאז אפריל, לרבות מגבלות על הנכנסים למדינה ועל הקשר האווירי עם חו"ל. יתרה מזאת, לקורונה ולמאבק בה נוסף פן בינלאומי שנועד למצב את רוסיה בקדמת המאבק. מהלך זה של הסרת המגבלות נועד בראש ובראשונה לחזק את מעמדה כלפי פנים ולנסות להשיב את אמון הציבור ביכולת הרשויות להתמודד עם הנגיף. ההודעה על פיתוח החיסון נגד קורונה, המכונה "sputnik v" ושנוי במחלוקת במערכת הבינלאומית, משרתת כנראה אף היא את אותן מטרות פוליטיות.

השינויים בחוקה

ההצבעה הארצית ברוסיה על השינויים בחוקת המדינה לא הניבה הפתעות רבות: לפי ועדת הבחירות המרכזית, 77.92 אחוזים מכלל המצביעים תמכו בשינויים המוצעים. השינוי המרכזי אפשר את איפוס מניין כהונתו של הנשיא ולדימיר פוטין והעניק לו גושפנקה חוקית להאריך את כהונתו עד שנת 2036, בהנחה שיצליח שתי מערכות בחירות נוספות – בשנים 2024 ו-2030. ואומנם, מלבד חיזוק מעמדו של הנשיא וייתור

סוגיית היורש, השינויים המוצעים נועדו להפוך את החוקה לשמרנית הרבה יותר, אשר תהלום את הקו האידיאולוגי המנחה שקובע את מסלולה של רוסיה מאז שובו של פוטין ללשכת הנשיא בשנת 2012. התפשטות נגיף הקורונה גרמה מספר פעמים לדחיית מועד ההצבעה והשפיעה על אופן ניהולו של משאל העם: לראשונה בתולדות רוסיה יושמו הצבעה מקדימה רחבה והצבעה אלקטרונית (זו האחרונה שימשה לפני כן פעמיים בהצבעות מקומיות במוסקבה, בשנים 2017 ו-2019). אף כי אופן ההצבעה נועד לכאורה למנוע התקהלות ולצמצם את סכנת ההדבקה, גורמי אופוזיציה רבים ביקרו אותו בטענה כי הוא מאפשר היעדר פיקוח וזיופים. במהלך ההצבעה המקדימה שארכה שישה ימים (25 עד 30 ביולי) דווחו מספר הצבעות כפולות ואפילו משולשות. מנגד, תגובת הרשויות הייתה שמדובר בפרובוקציות ונפתחו הליכים פליליים נגד המציעים. מכל מקום, הצלחת משאל העם אפשרה לרשויות ברוסיה לאמץ את שיטת ההצבעה המתמשכת והאלקטרונית גם להצבעות עתידיות, בלא קשר לסוגיות הרפואיות.

הצלחת ההצבעה מחזקת את מעמדו של הנשיא בעיקר מול יריביו הפוליטיים ומאפשרת לו המשך שליטה ישירה על המתרחש במדינה מעמדת הכוח המרכזית. היערכות המערכת הפוליטית לקראת קרב הירושה שהחל במהלך 2019 התייתרה, מה שיוביל ככל הנראה להמשך המאבקים הסמויים בקרב קבוצות העילית הפוליטית. השאיפה לנטרל מאבקים אלה, תוך ניצול היתרון היחסי שנוצר בעקבות השגת התוצאה הרצויה במשאל העם, אפשרה לנשיא לפתוח בהליכים מנהליים מבית, שנועדו לערער את שוויון הכוחות שהתקבע בעשור האחרון. אחד הצעדים הבולטים הוא הדיבור על החזרת סמכויות החקירה לפרקליטות הראשית, שנלקחו ממנה בעת הקמתו של ועד החקירות כיחידה עצמאית בשנת 2011.

המחאה החברתית

בניגוד למערכת הפוליטית, שבה פועל הנשיא לבסס את מעמדו מחדש מול פני היריבים המתחזקים, במישור הציבורי הפופולריות של העלית הפוליטית במדינה בכלל ושל הנשיא בפרט אינה מצליחה להתרומם. הירידה העקבית ברמת הפופולריות של הנשיא וההגעה לשיא השלילי ההיסטורי מצביעים על חוסר שביעות הרצון של האזרחים מהמצב שנוצר. כוחות האופוזיציה הרשמית דוגמת אלכסיי נבלני אינם מצליחים ללכד את תושבי המדינה. גם אנשי רוח, עיתונאים ועסקנים ליברלים אינם מהווים לפי שעה גורם שמצליח להוציא את ההמונים לרחובות. לעומת זאת, מעצרו של מושל מחוז חברובסק סרגיי פורגל ב-9 ביולי 2020 והאשמתו בפלילים הצליחו לקומם את כל המזרח הרחוק הרוסי למחאות חסרות תקדים בשנים האחרונות. מזה חודש ימים מצליחות העצרות היומיות לכנס שיעור ניכר של משתתפים, ומספרם אינו פוחת.

לכך כמה הסברים אפשריים: עקב נסיבות היסטוריות, אזור סיביר והמזרח הרחוק הרוסי התאפיינו מקדמת דנא בפטריטיזם מקומי חזק מאוד כלפי פנים, ובעיקר כלפי הרשויות הפדרליות. מעצרו של פורגל, שנתפס כ"אחד משלנו", והחלפתו בחבר פרלמנט ממוסקבה נתפסו על ידי התושבים כניסיון השתלטות של המרכז הפדרלי על הפריפריה. יתרה מזאת, המקרה של פורגל, אשר חשף את חוסר שביעות רצונה של הפריפריה מהתחזקות המרכז על חשבונה, הוכיח גם את חוסר החשיבות של השיוך המפלגתי לעומת הקשר הפרסונלי: הן פורגל והן מחליפו מיכאיל דגטיארוב משתייכים למפלגתו של ולדימיר ז'ירינבסקי (המפלגה הליברל-דמוקרטית). תפיסה זו מצביעה בבירור על כישלון של המפלגות הפוליטיות המוכרות רשמית ברוסיה בביסוס מעמדן בתמיכת התושבים.

במקביל, ברפובליקת בשקורטוסטן התפתחה מחאה חברתית נוספת סביב ניצול לא מושכל של משאבי הטבע ובירוא יערות. גם כאן המפגינים ניסו להימנע מלשוות למחאה אופי פוליטי ודרישותיהם היו חברתיות בלבד, מה שהביא לתמיכה רחבה גם מצד אישי ציבור רבים במדינה. האופי הלא-פוליטי של המחאה היה זה שבסופו של דבר אילץ את הרשויות לחדול מתהליך כריתת היערות. מנגד, למעט ניסיונות ספורים ולא מוצלחים לפגום בלגיטימיות העצרות, לא נעשה למעשה כל ניסיון מצד השלטון הפדרלי לדכא אותן באופן כוחני, או לחלופין לפגוע בתדמיתן בצורה רחבה.

לעומת זאת, ניסיונות התמיכה בנעשה במזרח הרחוק, שהתקיימו במחוזות המרכז ובערים הגדולות, נבלמו ביד רמה. ניתן לשער כי הרשויות אינן רואות, לפי שעה, במחאות במזרח הרחוק גורם שעלול לסכן את מעמדן. מנגד, אין להוציא מכלל אפשרות כי חוסר הניסיון לבלום את המחאות נובע מחשש להתרחבות הבלתי מבוקרת שלהן גם למחוזות אחרים.

סיכום וצפי

לסיכום אפשר לומר כי המצב הפנימי ברוסיה התאפיין בתקופה הנסקרת בהתגברות מאבקי הכוחות, הן בזירה הפוליטית והן בזירה הציבורית. היתרון היחסי שהושג בעת ההצבעה על החוקה אינו מתורגם לאחוזי תמיכה של הציבור בנשיא, ובלעדיה הוא וצוותו יתקשו גם בהתמודדות עם היריבים הפנימיים המאיימים על המשך שליטתו הגורפת של הנשיא ולדימיר פוטין ברוסיה. השפעתה השלילית של הקורונה רק מוסיפה לחומרת המצב. לפיכך ניתן לשער כי בתקופה הקרובה תיאבק העלית השלטת ברוסיה על מעמדה, כאשר מצידו של הנשיא פוטין מדובר בקרב הישרדות של ממש מול סוגיית היציבות הפוליטית והחברתית במדינה, שבראשה הוא מתעתד לעמוד עוד כעשור וחצי לכל הפחות.

רוסיה בזירה הבינלאומית

המאבק הבין-מעצמתי בתקופה הנסקרת בא לידי ביטוי בשני מישורים עיקריים: מישור המאבק התודעתי (המתבטא בתחום הסייבר); והמישור הכלכלי, שבא לידי ביטוי בתמיכה כספית של מדינות המערב במדינות הגוש הפוסט-סובייטי, בעיקר אוקראינה, מולדובה מדינות הקווקז ומרכז אסיה, במטרה לאפשר להן להתמודד עם מגפת הקורונה ולהניע אותן לנקוט מדיניות אנטי-רוסית.

מישור המאבק התודעתי

בחודשים יולי-אוגוסט אחת המגמות הבולטות במאבק בין ארצות הברית לבין רוסיה באה לידי ביטוי בתחום הסייבר. מגפת הקורונה היוותה עבור מוסקבה קרקע פורייה להפצת מידע כוזב על התמודדות מדינות המערב עם המגפה. הדבר אפשר להנהגת רוסיה להבליט מצד אחד את חולשת מדינות המערב בהתמודדות עם המגפה, תוך הדגשת חולשתו של השלטון הדמוקרטי באופן כללי, ומנגד להבליט את הצלחתה של רוסיה בהתמודדות עם הקורונה ואת נכונותה לסייע לכל גורם המבקש זאת.

דוח מחלקת המדינה Pillars of Russia's Disinformation and Propaganda Ecosystem שהתפרסם ב-5 באוגוסט 2020 חושף את המערכת האקולוגית להפצת מידע כוזב, המורכבת מחמישה עמודי תווך עיקריים: תקשורת ממשלתית רשמית; העברת הודעות על ידי גורם שלישי במימון רוסי; טיפוח מקורות שלוחים (פרוקסי) ומדיה חברתית. על פי הדוח, בין האתרים המרכזיים ששימשו להפצת מידע כוזב נמנים:

- קרן התרבות האסטרטגית (Strategic Culture Foundation) - כתב עת מקוון של סוכנות הביון החיצונית של רוסיה SVR. מהדוח עולה כי כתב העת נותן במה לגורמים מערביים שמפיצים תאוריות קונספירציה אנטי-אמריקאיות ואנטי-מערביות.
- אתר Outlook New Eastern - פרסום פסאודו-אקדמי הקשור למכון למחקרי המזרחנות של האקדמיה הרוסית למדעים, אשר מקדם תעמולה בענייני המזרח התיכון, אסיה ואפריקה.
- הדוח זיהה את האתר Global Research הפועל מקנדה כאתר הפרוקסי הגדול ביותר. לפי המידע המתפרסם באתר, נגיף הקורונה הוא "קנוניה מערבית", מקורו בארצות הברית והוא פותח עבור העילית העולמית כדי לשלוט בעולם.

חשיפת ממצאי הדוח אפשרה לארצות הברית ולגורמים באיחוד האירופי להטיל סנקציות על חברות ואנשי עסקים רוסיים שעומדים מאחורי הפצת ה"פייק ניוז".

ניתן לצפות להתגברות המאבק הבין-מעצמתי במישור זה בעיקר בשל הידרדרות המצב הכלכלי והחברתי בפדרציה הרוסית, ובהתחשב בכך שמוסקבה שואפת לשפר את מעמדה בזירה הבינלאומית. אי לכך, סנקציות כגון אלה יכולות להיות אפקטיביות. אין להוציא מכלל אפשרות גם פעילות מערבית במישור הסייבר, המכוונת נגד רוסיה.

במישור הכלכלי

מרחב מדינות ברית המועצות לשעבר, ובעיקר מדינות הקווקז ומרכז אסיה, המשיך להיות זירת מאבק בין-מעצמתית, כאשר מדינות המערב וסין משקיעות אמצעים בלתי מבוטלים בשיקום הכלכלי של המדינות ובסיוע במאבק במגפה ובשיקום הכלכלה המקומית. כל זאת תוך ניסיון בולט ובלתי מוסתר לניצול המצב לקידום יעדים מדיניים ולהעמקת המאבק הבין-מעצמתי בתוך המשולש רוסיה-ארצות הברית-סין. תהליך זה החל מיד עם פרוץ המגפה. בחודשים יולי-אוגוסט אנו עדים להמשך המגמה, שצפויה להימשך גם בחודשים הקרובים. בתוך כך יש לציין את המעמד המיוחד שקיבלו המדינות "השותפות מהמזרח" באיחוד האירופי ואת ההשקעות של סין בפיתוח תשתיות אסטרטגיות בקירגיזסטן ובקזחסטן, כגון בניית מסילת ברזל חדשה מסין לאירופה. כמו כן, במסגרת "השותפות המזרחית", איחוד אירופי מעביר סיוע למתנגדי המשטר בבלארוס שחלקו מיועד למאבק בקורונה וחלקו לחיזוק החברה האזרחית במדינה. אין ספק שמדינות המערב וסין מנצלות את חולשתה הכלכלית של רוסיה להפעלת מנופי לחץ מדיניים וכלכליים.

המרחב הפוסט-סובייטי

המשבר בבלרוס – בעניין זה ראו מאמר ייעודי המוקדש לנושא בבלרוס בסוף הפרסום

אזור הקווקז: עימות בין אזרבייג'ן לארמניה

העימות בין שתי המדינות פרץ בצל הידרדרות המצב האפידמיולוגי הן בארמניה והן באזרבייג'ן, ונוכח חוסר התקדמות של 'קבוצת מינסק' של הארגון לביטחון ושיתוף פעולה באירופה (OSCE), שבראשו עומדות צרפת, רוסיה וארצות הברית, במציאת פתרון בסוגיית נגורנו-קרבאך. יש לציין כי שני הצדדים דיווחו על הפרת הסכמי שביתת הנשק עשרות פעמים ביום באזור נגורנו-קרבאך במהלך החודשים האחרונים. העימות הנוכחי פרץ באזור הגבול טאבוש-טאבוז (Tavush-Tavuz), המרוחק מנגורנו-קרבאך.

ניתן לזהות מספר סיבות לפרוץ העימות:

הראשונה - האינטרס של אזרבייג'ן ליצור משבר חיצוני לצורך ביסוס מעמדו של הנשיא אילהם אלייב תוך חיסול הגורמים היריבים המתחזקים בתוך המדינה. לאורך כל משבר הקורונה הציג אלייב תדמית של שליטה מלאה בהתפשטות המגפה, תוך הטלת סגר חמור על כל המדינה כמעט, ובעיקר על הערים המרכזיות. יש לציין שלאחרונה, למרות הסגר, המצב האפידמיולוגי במדינה החל להידרדר. לאלייב היה חשוב מאוד לאחד את העם סביב משבר חיצוני, ונראה שהעימות עם ארמניה השיג את המטרה. מפלגות האופוזיציה הציגו חזית משותפת עם הנשיא והביקוש לגיוס לצבא האזרי גבר.

השנייה - ביצור מעמדה של אזרבייג'ן בזירה הבינלאומית באמצעות עידוד דעת קהל חיובית לגבי עמדתה בסכסוך נגורנו-קרבאך, ותוך האשמה ישירה של ראש ממשלת ארמניה ניקול פשיניאן בהובלת מדיניות תוקפנית אנטי-רוסית ואנטי-מערבית. לצורך השגת מטרה זו הורה משרד החוץ האזרי לארגונים של בני המולדת בכל מדינות העולם לארגן עצרות מחאה אנטי-ארמניות. המסר העיקרי בהפגנות הללו היה כי "ארמניה היא זו שהחלה את העימות ואינה מעוניינת בפתרון הסכסוך בנגורנו-קרבאך". עצרות מחאה אלה גרמו לעימותים אלימים בין הצד האזרי לארמני במספר ערים. ברוסיה התפוצה האזרית אף דאגה להחרים את הסחורה הארמנית בשווקים המרכזיים של מוסקבה – מהלך שהסב נזקים כלכליים לסוחרים הארמנים.

מטרה נוספת של פעילות בני המולדת האזרים הייתה להציג את ארמניה כמדינה מסוכנת, שמפעילה ארגוני טרור כגון ארגון הצבא הארמני הסודי לשחרור ארמניה אסאלה (ASALA). מדובר בארגון גרילה שפעל משנת 1975 ועד שנות ה-90 של המאה ה-20. הכוונה המוצהרת של אסאלה הייתה לאלץ את ממשלת טורקיה להכיר בפומבי באחריותה לרצח העם הארמני בשנת 1915, לשלם פיצויים ולספק שטח לטובת המולדת הארמנית. אי לכך, הארגון פעל בזמנו בעיקר נגד מטרות טורקיות. התקפה אישית נגד המדיניות האנטי-רוסית של ראש הממשלה פשיניאן נועדה להוביל לסכסוך תדמיתי בין ארמניה לבין בעלת בריתה העיקרית והיחידה – רוסיה. זאת באמצעות הפצת מידע שארמניה מוכנה לבגוד ברוסיה, בעלת בריתה העיקרית, תוך

ניהול מדיניות אנטי-רוסית שמעודדת שיתוף פעולה עם ארגונים כגון קרן סורוס, שנחשבת לאחד הגורמים המערביים העיקריים שפועלים נגד רוסיה במישור התעמולתי. הסיבה השלישית - התגברות השפעתה של טורקיה כמעצמה אזורית ובעלת בריתה של אזורבייג'ן באה לידי ביטוי הן בתמיכה מדינית בלתי מסויגת של טורקיה בצד האזרי במהלך העימות והן בהגברת שיתוף הפעולה הצבאי בין שתי המדינות, שהתבטא בתמרונים צבאיים משותפים רחבי היקף במהלך העימות. נכון לתחילת אוגוסט 2020, הפסקת האש נשמרת באופן יחסי בגזרת העימות. רוסיה מנסה להוביל את כל הצדדים להשגת פתרון למשבר. אם מעמדו של הנשיא אלייב לא יעורער ואזורבייג'ן תצליח לבלום את מגפת הקורונה ולמזער את המשבר הכלכלי בעקבותיה, העימות הצבאי בין שתי המדינות באזור הגבול טאבוש-טאבוז לא יתגבר וניתן יהיה להתקדם להסכם הפסקת אש שיהיה מקובל על שני הצדדים.

המשבר האוקראיני

לאחר קיפאון מתמשך בתהליך ההידברות בנושא האוקראיני בהשתתפות רוסיה, מדינות המערב ואוקראינה, בתקופה הנסקרת חודש המשא ומתן בין הצדדים, לאחר שהצד האוקראיני החליף את ראש המשלחת בנשיא לשעבר קרבצ'וק. נכון לשלב זה חודשו המגעים במגמה להשיג פריצת דרך. אין להוציא מכלל אפשרות שהאירועים המתחוללים בבלרוס ישפיעו בעקיפין גם על עמדות הצדדים במשבר זה.

רוסיה במזרח התיכון

אף כי במהלך הקיץ תפסו הנושאים המזרח-תיכוניים - בדגש על עתיד הסכם הגרעין האיראני, הסדרה פוליטית בסוריה, המצב בלוב ויחסי ישראל-ערב - מקום בולט בסדר היום של רוסיה מול מדינות המערב, המשבר סביב הבחירות בבלרוס וההתנקשות באיש האופוזיציה נבלני דחקו אותם מסדר היום. נראה כי קודם לכן פוטין ביקש לעבות באמצעות הנושאים מהמזרח התיכון את סדר היום הפוטנציאלי של מפגש הפסגה בין מנהיגי חמש החברות הקבועות במועצת הביטחון – יוזמה שקידם מינואר השנה. עם זאת, הבידוד המדיני המחודש מצד המערב, שאליו נקלעה רוסיה בשבועות האחרונים, הביא את דובר הקרמלין פסקוב להודות (9 בספטמבר) כי הפסגה כבר לא תתקיים ב-2020.

רוסיה הטילה יחד עם סין וטו (14 באוגוסט) על הצעת החלטה של ארצות הברית במועצת הביטחון של האו"ם, ורואה כניצחון מדיני את בידודה של וושינגטון במועצה ואת סירוב יושבי הראש התורנים עד כה להכיר בחוקיותה של עמדת ארצות הברית, הגורסת שהיא רשאית להפעיל את סעיף השבת הסנקציות (Snapback) במסגרת הסכם הגרעין עם איראן (JCPOA). לפי ההסכם, כל אחת מהמעצמות השותפות לו יכולה להביא להשתתפות מחדש של הסנקציות של מועצת הביטחון, ללא יכולת של האחרות להתנגד. הרוסים מאשימים את ארצות הברית בכך שעמדתה בנושא מאיימת לפגוע קשות בלגיטימיות של החלטות מועצת הביטחון.

שר ההגנה האיראני ביקר במוסקבה בשלהי אוגוסט, וכחלק מהביקור סייר בתערוכת הנשק ARMY-2020 שהתקיימה בפרברי העיר. בתערוכה הציגו לו את מערכת ההגנה האווירית המתקדמת S-400 ומערכות נוספות, והוא נועד עם מקבילו הרוסי שויגו, שקרא להרחבת שיתוף הפעולה עם איראן לשם הגברת היציבות האזורית. מהצד הרוסי, מתכונת הביקור נועדה לאותת על הקרבה לאיראן ועל הנכונות לכאורה לחתום עימה על עסקאות נשק לאחר הסרת האמברגו באוקטובר. עם זאת, עד כה לא הוכרזו עסקאות כאלה (העניין אסור כל עוד האמברגו בתוקף), וגם לאחר פקיעת האמברגו תעמוד רוסיה בפני דילמה - אם למהר ולחתום על עסקאות נשק חדשות עם איראן, או להסתכן בסנקציות האמריקאיות. סביר להניח כי רוסיה תבכר להמתין עד להתבהרות תוצאות הבחירות בווינגטון, אף כי אפשר שתצהיר על עסקאות בתחום ההגנה האווירית, שלפי פרשנות מוסקבה ממילא אינן נכללות במסגרת האמברגו גם כיום.

בחודשים האחרונים חלה עלייה בפעלתנות המדינית הרוסית בזירה הסורית, אולי כחלק ממאמץ להגיע ל"הסכמות של הרגע האחרון" מול ממשל טראמפ.

סגן ראש ממשלת רוסיה בוריסוב (העומד בראש הוועדה הבין-ממשלתית המשותפת לקידום שיתוף הפעולה הכלכלי עם סוריה) ושר החוץ לברוב ביקרו בדמשק (7 בספטמבר). עבור לברוב היה זה ביקור נדיר, לראשונה מאז 2012, וייתכן כי הוא מסמל את חזרתו ההדרגתית של משרד החוץ לסוריה, שנשלטה עד כה על ידי משרד ההגנה והקרמלין. לפחות כלפי חוץ, אף אחד מהצדדים לא יצא ביוזמות חדשות: דובר על הצורך בהידוק שיתוף הפעולה הכלכלי למען שיקומה של סוריה, ועל הצורך לקדם את תהליך ההסדרה הפוליטית בהתאם להחלטת מועצת הביטחון של האו"ם 2254.

קודם לביקור, הרוסים סייעו בסוף הקיץ להניע מחדש את פעילות 'ועדת החוקה'. המפגש אומנם תואר כהצלחה אך הוא נקטע בשל קושי בלתי צפוי, כאשר כל חברי הוועדה הוכנסו לבידוד בסוף אוגוסט לאחר גילוי שלושה חולי קורונה בין משתתפיה. במקביל, הרוסים ניסו להציג הישגים בקשריהם עם הכורדים, לאחר שנציגי הזרוע הפוליטית של ה-SDF (הממשל הכורדי בצפון-מזרח סוריה), חתמו (31 באוגוסט) במוסקבה על הצהרה משותפת עם קדרי ג'מיל (Qadri Jamil), איש אופוזיציה סורי מתון המזוהה עם מוסקבה. בהצהרה נקבע הצורך לשלב את הכוחות הכורדיים בצבא סוריה, לשלב את הכורדים במשא ומתן על עתידה הפוליטי של סוריה ולכלול התייחסות לדה-צנטרליזציה במסגרת החוקה החדשה.

כל אלה נועדו להמחיש בפני הזירה הבינלאומית והאזורית כי לרוסיה עמדות שונות מאלה של משטר אסד בסוגיית ההסדרה הפוליטית. אסד, כידוע, סולד לחלוטין מכל עיסוק בינלאומי בנושא, וגורר רגליים בשיתוף הפעולה שלו עם יוזמות בתחום.

על רקע זה התגבר החיכוך המתקשר בין הכוחות האמריקאיים לאלה הרוסיים במזרח סוריה, שאף חייב שיחת טלפון (26 באוגוסט) בין הרמטכ"לים של שתי המדינות. חרף ריבוי הדיווחים על התקיפות הישראליות בסוריה בחודשים האחרונים, לא ניכר שינוי בעמדת רוסיה כלפי המב"ם הישראלי, וזו המשיכה ככלל להימנע מהתייחסות לתקיפות. ואולם ב-4 באוגוסט משרד החוץ הרוסי "גינה" את ישראל בגין התקיפות והזהיר את הנהגתה מהישנותן. להערכתנו, הגינוי הוא בראש ובראשונה מס שפתיים שמוסקבה משלמת לשותפותה עם איראן בסוריה, ויש לייחסו לכך שישראל קיבלה באופן נדיר אחריות רשמית על תקיפה בסוריה, קודם לגינוי.

ראש הממשלה נתניהו קיים בסוף אוגוסט שיחת טלפון עם הנשיא פוטין בעניין הסכם השלום בין ישראל לאמירויות, וכן ביחס לסוריה הסורית וההתבססות האיראנית בה.

במהלך השיחה פוטין הדגיש את עמדתה העקרונית של מוסקבה בזכות "פתרון צודק, כולל ויציב של הבעיה הפלסטינית", והביע תקווה כי ההסכם הישראלי-אמירתי יקדם את היציבות באזור.

פוטין חזר בעצם על ההצהרה המאופקת שמשרד החוץ הרוסי פרסם בתגובה להסכם השלום בין ישראל לאמירויות, והדגיש את הצורך להקפיד על זכויות הפלסטינים. נראה כי האיפוק הרוסי נובע מחוסר עניין להכיר בתפקיד האמריקאי הבולט באירוע.

מעבר לכך, ישראל ורוסיה והמשיכו לקיים התייעצויות גם באמצעות שיחות טלפון בין ראשי המטה לביטחון לאומי של שתי המדינות, ושיחה נדירה בין שר הביטחון גנץ לבין עמיתו הרוסי שויגו. הערוץ האחרון שמרחיב את ערוצי הקשר בין מוסקבה לירושלים התמקד באופן לא מפתיע בתיאום עמדות ביחס לשאלת הגרעין האיראני והתבססות איראן בסוריה.

לאחר שבראשית הקיץ גבר המתח בין מוסקבה לאנקרה סביב ההתפתחויות בלוב, נראה כי התייצבות קווי הלחימה והמאמץ המשותף לצמצום ההתלהמות נשאו פרי. רוסיה מגבה את הציר קהיר-אבו-דאבי, הדורש להחיל לאלתר הפסקת אש ומאיים על טורקיה וכן על ממשלת טריפולי במתקפה, אם לוב תנסה לקדם כוחותיה מזרחה מעבר לקו אלג'ופרה-סירת. הנושא הלובי מצוי גם הוא על סדר היום של השיח הרוסי-אמריקאי והרוסי-אירופי. פיקוד אפריקה של צבא ארצות הברית (AFRICOM) גילה (11 בספטמבר) כי רוסיה משתמשת בשכירי החרב של 'קבוצת וגנר' כדי לתקוף באמצעות מטוסי הקרב שרוסיה העבירה ללוב בראשית הקיץ, וכי אלה כבר הביאו לריסוק של שני מטוסי קרב. עם זאת, טרם אומתו הדיווחים כי נפרסה באזור מסופי הנפט במפרץ ראס לאנוף הלובי מערכת הגנה אווירית רוסית לטווחים ארוכים מסוג S-300.

רוסיה אינה מחדדת את עמדתה ביחס למאבק על חלוקת האזורים הכלכליים האקסקלוסיביים במזרח הים התיכון, ולא הגיבה על הסכם חלוקת המים הכלכליים בין מצרים ליוון, שמעורר כעת מתיחות בין השתיים לבין טורקיה. עם זאת, ישנן עדויות ברורות לכך שרוסיה עוקבת אחר העניין מקרוב ואינה רואה בחיוב את רעיון בניית צינור הנפט מישראל לאירופה. מנגד היא ניצלה את המצב כדי להגביר לחץ על קפריסין – מקלט המס שבו נעשות השקעות רוסיות בסך עשרות מיליארדי דולרים, שמושקעות מחדש בתוך רוסיה – כדי להגיע עימה להסכם משופר בנושא כפל מס. במקביל מתפרסמים בשבועות האחרונים נתונים המראים כי טורקיה הצליחה בשנים האחרונות להשתחרר מהתלות באספקת אנרגיה מרוסיה, שמצויה כעת רק במקום השלישי-רביעי מבין ספקי הגז של אנקרה.

רוסיה הגיבה במהירות על הפיצוץ בנמל ביירות. פוטין שיגר איגרת תנחומים לעמיתו הלבנוני, והמשרד הרוסי למצבי חירום שיגר רכבת סיוע אווירית, לרבות בית חולים נייד וצוותי כלבנים לאיתור נעדרים. הדבר משתלב במגמה של העמקת הקשרים בין רוסיה ללבנון בשנים האחרונות.

הבחירות בבלרוס - משחק שח-מט על המגרש הגלובלי

ד"ר אבינעם עידן

הבחירות הנוכחיות בבלרוס הן בעלות חשיבות גלובלית בזירת העימות המתמשך בין נאט"ו לרוסיה. נאט"ו וארצות הברית נוקטות מאז התפרקות ברית המועצות מדיניות של התפשטות מזרחה ולחץ על גבולה של רוסיה. זאת בעוד רוסיה פועלת במקביל לבלימת התפשטות נאט"ו לעבר גבולה המזרחי ולביסוס ההשפעה הרוסית במדינות החיץ בינה לבין המדינות העצמאיות החדשות - מדינות ברית המועצות לשעבר שהצטרפו כחברות בנאט"ו.

המחאה הציבורית בכל רחבי המדינה וההפגנות הסוערות שליוו את הבחירות לנשיאות שהתקיימו בבלרוס ב-9 באוגוסט הטילו צל כבד על מעמדו של הנשיא המכהן לוקאשנקו, אשר נבחר לראשונה כנשיא בלרוס בשנת 1994 ומכהן מאז בתפקידו. הוא שליט אוטוריטרי שכהונתו היא הארוכה ביותר מבין אלו של מנהיגי אירופה. המחאה הרחבה וההפגנות התעוררו בעקבות עיכוב ומעצר של אחד מיריביו המרכזיים של לוקאשנקו בבחירות וקבוצה מאנשיו, באשמה של עבירות פיננסיות. בימים שקדמו לבחירות ובמהלכן נקטו השלטונות יד קשה ונעצרו למעלה מחמשת אלפים איש. בבחירות עצמן קיבל לוקאשנקו 80 אחוזים מהקולות התומכים בהמשך כהונתו. כיומיים אחרי הבחירות יצאה את המדינה סבטלנה טיחנובסקאיה, אחת ממנהיגי האופוזיציה, ומצאה מקלט בליטא השכנה. מנהיגי האופוזיציה והיא ביניהם קוראים להמונים בבלרוס לא לקבל את תוצאות הבחירות, שהיו בהן זיופים, ולהמשיך בהפגנות. הדבר מסתמן כמגמה לערעור יציבות שלטונו של הנשיא לוקאשנקו ושאפה להחליף את הנשיא ואת השלטון במדינה בשלטון ליברלי יותר ובקו מדיני פרו-מערבי.

מיקומה הגאוגרפי-אסטרטגי מקנה לבלרוס חשיבות מיוחדת במערכת הבין-גושית. בלרוס היא מדינה ללא מוצא לים המוקפת בשלוש חברות נאט"ו - פולין, ליטא ולטביה - וגבולה הארוך ביותר הוא במזרח, עם רוסיה.¹ כמו כן יש לה גבול ארוך עם אוקראינה, שחלק ממנה נכבש על ידי רוסיה ב"משבר אוקראינה" בשנת 2014.

בלרוס משמשת מדינת חיץ בין רוסיה לקבוצת המדינות העצמאיות החדשות, אשר הצטרפו לנאט"ו מאז הקמתן בעקבות התפרקות ברית המועצות. חילופי שלטון בבלרוס עתידים להוביל לשינויים באוריינטציה המדינית של השלטון החדש, שישפיעו בצורה מרחיקת לכת על העצמת החיכוך הישיר של נאט"ו עם רוסיה.

https://www.researchgate.net/figure/Map-NATO-members-and-non-members-surrounding-Belarus-28_fig1_312219934

חשיבותה האסטרטגית של בלרוס לרוסיה נובעת גם מכך שהיא מאפשרת לרוסיה מסדרון גישה חיוני לקאלינינגרד - מובלעת רוסית לחוף הים הבלטי. קאלינינגרד מוקפת בשתי חברות נאט"ו פולין וליטא ומנותקת יבשתית מרוסיה. המרחק בין בלרוס לקאלינינגרד הוא כמאה קילומטרים, ודרכה מתאפשרת לרוסיה גישה יבשתית למובלעת זו - מהגבול הרוסי דרך שטח בלרוס, ובהמשך במסדרון גישה יבשתי מוסדר קצר החוצה את שטח ליטא. בקאלינינגרד נמצאים נמל המים החמים הרוסי היחיד בים הבלטי ובסיסו של צי הים הבלטי של רוסיה. המובלעת גם משמשת בסיס רוסי קדמי בקו החיכוך עם נאט"ו, כולל להצבת טילים גרעיניים רוסיים בעיתות מתיחות.² שינויים בבלרוס בעקבות הבחירות עלולים לפגוע בחופש הגישה היבשתי של רוסיה לקאלינינגרד.

בשנים האחרונות ניסה הנשיא לוקאשנקו לנקוט מדיניות מאוזנת יותר בין רוסיה לאירופה. הוא דחה את המדיניות הרוסית שדחפה את בלרוס לקרבה הדוקה יותר בין שתי המדינות, הכרוכה בקבלת סיוע רוסי מגוון - צבאי, פוליטי וכלכלי. לכן לוקאשנקו פעל גם להשגת גיוון של מקורות אספקת אנרגיה - דבר שיקטין את תלותה של בלרוס ברוסיה בתחום זה. למודת לקח מהמשבר האוקראיני והרצון למנוע משבר ביניהן, נמנעה רוסיה עד כה מהפעלת לחץ מסיבי על בלרוס, שעלול היה להביא להתרחקות משברית בין המדינות.

משבר הבחירות בבלרוס לא הסתיים עם ההכרזה על תוצאות הבחירות. האופוזיציה מערערת על לגיטימיות הבחירות ועל שלטונו של לוקאשנקו, והמאבק בו נמשך באמצעות מחאה ציבורית רחבה והפגנות ענק מתמשכות.

חשיבות הבחירות בבלרוס היא לפיכך היותן אירוע שחשיבותו חורגת מענייניה הפנימיים של בלרוס. העימות הנוכחי במהלך הבחירות בין האופוזיציה והמוני מפגינים ברחובות לבין הנשיא המכהן הוא גורם משמעותי בעימות המתמשך בין רוסיה לנאט"ו ולארצות הברית, מאז התפרקות ברית המועצות. מידת ההתמדה של האופוזיציה בהתנגדות לשלטונו של הנשיא ומידת המעורבות והעידוד של גורמים חיצוניים יקבעו את מהלך האירועים.

בפעילותה של רוסיה בבלרוס יהיה עליה להימנע מלהעמיד בסיכון את השלמת פרויקט הקמת צינור הגז נורד סטרים (2), שמצוי בשלבים הקרובים להשלמתו.

צינור גז אסטרטגי זה הוא צינור תת-ימי שיחבר את רוסיה עם גרמניה. הוא מצטרף לצינור נורד סטרים (1) שכבר פעיל, ועתיד להגדיל במידה משמעותית את היקף יצוא הגז הרוסי לגרמניה ולמערב אירופה. ארצות הברית פועלת זה מכבר להכשיל את השלמת הצינור,³ וחופש הפעולה של רוסיה בבלרוס בנסיבות הנוכחיות מוגבל בשל כך במידה מסוימת.

אמצעים נוקשים גלויים שתפעיל רוסיה בבלרוס עלולים להביא להטלת סנקציות עליה ועל הקמת הצינור, שהוא אינטרס רוסי חיוני ביותר. על כך נוסף מה שנראה כניסיון הרעלה של אלכסיי נבלני, מנהיג התנועה הדמוקרטית ברוסיה, על ידי השלטונות ברוסיה. האירוע מחייב את הנשיא פוטין לפעולה מושכלת ו"עדינה" יותר בבלרוס, שתצמצם את הביקורת הקשה שספג פוטין בשל ניסיון ההרעלה מצד מדינות אירופה ובמיוחד גרמניה, אשר אליה הובא נבלני על ידי תומכיו באישור הנשיא פוטין, לטיפול שהציל את חייו.

משבר הבחירות בבלרוס משרת את האינטרס הרוסי. ערעור מעמדו של הנשיא לוקאשנקו והצורך להתמודד ביד קשה עם מחאה ציבורית מאורגנת בלתי מתפשרת עד כה, הנתמכת ככל הנראה גם על ידי גורמים מערביים, מחייבים את לוקאשנקו לפנות לרוסיה לשם קבלת תמיכה וסיוע - דבר שעד הבחירות הוא ניסה להימנע ממנו. פנייתו של לוקאשנקו בימים אלו לנשיא פוטין בנושא נענתה בחיוב. חשיבותה המיוחדת של בלרוס לרוסיה תביא ככל הנראה להעמקת הנוכחות והמעורבות הרוסית בבלרוס, יותר מאשר בשנים האחרונות. הידיעות על נוכחות בבלרוס של שכירי חרב רוסים מ'קבוצת וגנר', עוד בשבועות שקדמו לבחירות, מלמדת על היערכות רוסית מקדימה למעורבות בבלרוס כבר לקראת הבחירות.⁴

רוסיה הודיעה בימים אלו על כוונה לקיים בספטמבר אימון צבאי משותף של רוסיה וסרביה עם בלרוס בשטחה של האחרונה. זאת במתכונת של תרגיל משותף דומה שנערך בעבר. מעורבותה של סרביה בבלרוס ושיתוף הפעולה שלה עם כוחות רוסיים בעיתוי הנוכחי של אי-יציבות במינסק - שיכולה לשמש אמצעי להתערבות במשבר בבלרוס בהתמודדות מול המערב - אינה מפתיעה. זאת על רקע העימות המתמשך בין רוסיה לבין האיחוד האירופי וארצות הברית, וחלקה של סרביה בו.

בעבר, לאחר שקוסובו התנתקה מסרביה במלחמה עקובה מדם בתמיכת כוחות נאט"ו, הכירו ארצות הברית ומדינות האיחוד האירופי בקוסובו כמדינה עצמאית, בפברואר 2008.⁵ רוסיה התנגדה אז בחריפות למעורבות נאט"ו בלחימה בבלקן ולהכרה של המערב בקוסובו. התנגדות זו הביאה אותה שנה לתגובה הרוסית של פלישה לגאורגיה באוגוסט 2008.

על רקע חשיבותה המיוחדת של בלרוס לרוסיה, ניתן לצפות שעמדתה של רוסיה תהיה נחושה ובלתי מתפשרת בהבטחת השפעתה ושליטתה העקיפה בבלרוס, ובקידום עמדותיה של רוסיה כלפי מדינות נאט"ו ארצות הברית באזור. הנשיא פוטין ודאי אינו מקבל את הדברים שאמר לאחרונה ג'ורג' קנט,⁶ פקיד בכיר במשרד החוץ האמריקאי המטפל במדיניות האמריקאית כלפי רוסיה ואזור אירואסיה.

בדבריו הציג קנט את עמדת ארצות הברית, שלפיה המשבר בבלרוס אינו נוגע ליחסים בין המעצמות. ארצות הברית רואה בכך אירוע שחשיבותו במתן אפשרות לציבור הרחב בבלרוס להשמיע את קולו ולבטא את רצונותיו באמצעות בחירות הוגנות. כך גם ידע לציין קנט כי שכנותיה של בלרוס רואות אותה כחברה טבעית בקבוצת המדינות הבלטיות - "המדינה הבלטית הרביעית".

במשבר בבלרוס תשתדל רוסיה ככל הנראה להימנע מפעולה במודל של מלחמה גלויה, שלפיו פעלה בפלישה לגאורגיה.

במידה שרוסיה תפעיל לוחמה היברידית בבלרוס, תהיה זו סמויה ובכיסוי מתמשך יותר מזה שנקטה באוקראינה. ניתן לצפות שרוסיה תסייע לנשיא לוקאשנקו לבסס את אחיזתו בשלטון במדינה תמורת הסכמות לתנאים שתציג לו. אם רוסיה תגיע למסקנה שהוא בגדר קלף מפסיד היא תפעל להחלפתו בנשיא נוח לה, תוך הפעלת כוחות רוסיים גלויים וסמויים,⁷ אולי אף בניסיון להגיע להבנה עם גורמים באופוזיציה, או במידת הצורך נטרול גורמי האופוזיציה, ותפעל לייצוב המצב הפנימי בבלרוס. רוסיה לא תימנע מלפעול בבלרוס ומחוצה לה, במיוחד במדינות הבלטיות, נגד גורמים שיאיימו על האינטרסים הרוסיים באזור. זאת באמצעי לוחמה היברידית חשאית, שהתגלתה כאפקטיבית במשבר אוקראינה.

לוקאשנקו נפגש ב-14 בספטמבר בסוצ'י עם הנשיא פוטין.⁸ הפגישה הייתה ביטוי להכרה רוסית בלגיטימיות של לוקאשנקו כנשיא נבחר בארצו. בפגישה סוכם על מתן מלווה רוסי לבלרוס בסך 1.5 מיליארד דולר. כמו כן ציין פוטין את חשיבות שיתוף הפעולה הביטחוני בין שתי המדינות, לרבות קיום תרגילים צבאיים משותפים, כשתרגיל משותף כזה מתקיים בימים אלו בבלרוס. בפגישה ציין הנשיא פוטין גם את מוכנותם של כוחות משטרה רוסיים להתערב באירועים בבלרוס, במידה שיצאו משליטה. בהודעות לקראת הפגישה בין הנשיאים צוין שיידונו בה ענייני נפט וגז (שלא נזכרו בהודעה המשותפת לאחר הפגישה).

עצם קיום הפגישה ותוצאותיה מבהירים את ההתנהלות הרוסית באשר לשימור השפעתה בבלרוס ובעימות עם ארצות הברית ונאט"ו בזירה זו.

רוסיה מתכוונת לפעול לייצוב המצב בבלרוס תוך ניצול המצוקה שבה נתון לוקאשנקו, וכן לתמוך בו כל עוד היא מצליחה להביא לשליטתו במצב במדינה ולשמר באמצעותו את בלרוס במרחב השפעתה. בה בעת מהדקת רוסיה את תלותו של לוקאשנקו בה בתחומי ביטחון וכלכלה. זאת תוך ביסוס נוכחות צבאית ומעורבות רוסית, חשאית וגלויה, בטיפול באתגרי ביטחון הפנים והבטחת היציבות במדינה, ב"הזמנת" נשיא בלרוס.

פגישת הנשיא פוטין עם לוקאשנקו מבהירה את הנחישות הרוסית באשר להבטחת מעמדה של רוסיה בבלרוס עצמה, ומול נאט"ו וארצות הברית בזירת בלרוס והאזור הבלטי. נחישות זו עתידה לעצב את מדיניות הנשיא פוטין כלפי בלרוס בנסיבות הקיימות. בנסיבות מאתגרות יותר עתידה רוסיה לנקוט אסטרטגיה אסרטיבית יותר. היא תפעל להבטחת עמדותיה בבלרוס באמצעים העומדים לרשותה, ובמידת הצורך גם באופן נרחב יותר, שיכלול גם הזירה הבלטית.

ד"ר אבינעם עידן הוא עמית מחקר בכיר במכון חייקין לגאואסטרטגיה ובמרכז לגאואסטרטגיה ימית, אוניברסיטת חיפה. שירת כשבע שנים בנציגות ישראל במוסקבה במהלך התפרקות ברית המועצות וחידוש היחסים עם רוסיה.

¹ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bo.html>

² <https://www.reuters.com/article/us-russia-nato-missiles/russia-deploys-iskander-nuclear-capable-missiles-to-kaliningrad-ria-idUSKBN1FP21Y>

³ <https://foreignpolicy.com/2020/08/06/nord-stream-2-russia-pipeline-sanctions-gas/>

⁴ <https://www.trtworld.com/europe/belarus-hands-over-alleged-wagner-mercenaries-to-russia-38908>

⁵ <https://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2008/02/100973.htm>

⁶ <https://www.gmfus.org/events/us-engagement-belarus-conversation-george-kent>

⁷ <https://www.bbc.com/news/world-europe-53930796>

⁸ <https://www.bbc.com/news/world-europe-54144644>

